

47. þing BSRB
2. - 4. október 2024

Drög að stefnu BSRB 2024 til 2027

MÁLEFNAHÓPUR UM KJARAMÁL

Lífeyrismál

Lífeyriskerfi Íslendinga stendur á sterkum grunni byggðum á þremur stoðum: Opinberu almannatryggingakerfi, atvinnutengdum lífeyrissjóðum með skylduaðild og frjálsum lífeyrissparnaði. Styrkur íslenska kerfisins felst að stórum hluta í sjóðsöfnun en með því er átt við að eignir eru lagðar fyrir jafnóðum og réttinda er aflað til greiðslu lífeyris síðar.

Lífeyrissjóðir

Með lögfestingu tilgreindrar séreignar árið 2023 hefur samtryggingarpáttur lífeyriskerfisins veikst á kostnað séreignar, ósamræmi í kerfinu aukist sem og áhætta sjóðsfélaga. Breytingin getur haft verulega neikvæð áhrif á lífeyrisréttindi tekjulægra fólks, kvenna og þeirra sem verða öryrkjar snemma á starfsævinni. Markmiðið með jöfnun lífeyrisréttinda á milli opinbera og almenna vinnumarkaðarins, samkvæmt samkomulagi sem var gert árið 2016, var að samræma lífeyrisréttindi og auka sjálfbærni kerfisins. Lögfesting tilgreindrar séreignar gengur þvert á þau markmið. BSRB er mótfallið breytingum á lífeyrissjóðunum sem auka flækjustig þess og áhættu sjóðsfélaga.

BSRB leggur ríka áherslu á að staðinn verði vörður um samtryggingarsjóðina og að breytingar á lífeyrissjóðakerfinu stuðli að styrkingu þeirra. Tryggja þarf meiri jöfnun milli sjóða vegna mismunandi örorkubyrði með auknum fjárframlögum

frá ríkinu og draga úr hvötum til séreignarsparnaðar innan skylduiðgjalda. Hvatarnir birtast meðal annars í því að hægt er að taka hann út frá 60 til 62 ára aldri. Misrétti skapast milli þeirra sem eru með allan sinn lífeyri í samtryggingu og hinna sem geta tekið hluta skyldubundna lífeyrisins út sem séreign áður en 12 starfsævi lýkur. Þau sem hafa tekið út þá séreign sína sem er hluti af skylduiðgjaldi fá þannig lægri greiðslur úr lífeyrissjóði þegar starfsævinni lýkur en auka tekjur sínar með hærri greiðslum frá almannatryggingum. BSRB er á móti einstaklingshyggju í lífeyrismálum og krefst þess að stjórnvöld beygi af þeirri braut.

BSRB krefst þess að þær stéttir sem þurfa að hætta að vinna fyrr, til dæmis vegna álags í starfi sem slítur þeim fyrir aldur fram, fái rétt til snemmtöku lífeyris sem fjármagnaður verði sérstaklega með herra mótframlagi atvinnurekanda í lífeyrissjóð. Sömuleiðis þarf að tryggja að fólk sem þess óskar geti unnið þrátt fyrir að 70 ára aldri sé náð og njóti þess í lífeyrisréttindum sínum.

Almannatryggingar

Almannatryggingar eru mikilvægur hluti af öryggisneti velferðarsamfélagsins til að tryggja mannsæmandi lífskjör þeirra sem ekki hafa náð að safna nægilegum lífeyrissparnaði á starfsævinni eða hafa misst starfsgetu vegna veikinda, slysa eða fötlunar.

BSRB krefst þess að launafólk sem greitt hefur í lífeyrissjóði alla starfsævina sjái þess stað í afkomu sinni þegar kemur að starfslokum. Tryggja þarf að greiðslur almannatrygginga fylgi launaþróun í landinu og hækka þarf almenn frítekjumörk sem hafa staðið í stað frá árinu 2017. Þannig hefur sífellt herra hlutfall greiðslna frá lífeyrissjóði skert greiðslur almannatrygginga því frítekjumörkin hafa ekki þróast til samræmis við verðlag.

BSRB styður meginmarkmið nýs örorkulífeyriskerfis sem eru m.a. að bæta afkomu örorkulífeyrisþega, einfalda örorkulífeyriskerfið og auðvelda þátttöku og endurkomu einstaklinga á vinnumarkað eftir áföll. Mikilvægt er að fólki sé

gert kleift að snúa aftur á vinnumarkaðinn eftir veikindi, slys eða önnur áföll. Rannsóknir sýna að fjárhagsáhyggjur og slæm fjárhagsstaða hafa verulega neikvæð áhrif á líkamlega og andlega heilsu fólks og geta leitt til langtímaveikinda. BSRB telur þó ýmsa ágalla á nýju fyrirkomulagi í tengslum við starfsgetumat örorkulífeyriskerfisins. Heilsugæslunni er falið veigamikið hlutverk í nýju kerfi en heilsugæslan hefur verið vanfjármögnuð um árabil og þjónustan skert. Án viðbótarfjármagns mun heilsugæslan veikjast enn frekar og hið opinbera heilbrigðiskerfi þar með. Ný tegund virknigreiðslna frá Vinnumálastofnun fyrir þá sem eru á hlutaörorku veldur líka áhyggjum. Í raun er búið að setja hluta fólks með skerta starfsgetu í þá stöðu að eiga erfitt með að hafna atvinnu af ótta við að missa virknigreiðslurnar. BSRB telur nýtt kerfi ekki taka tillit til þess að fólk með skerta starfsgetu er ekki í sömu aðstæðum og fólk sem er í atvinnuleysistryggingakerfinu. Einnig þarf að tryggja að framboð á viðeigandi hlutastörfum sé til staðar, ekki síst hjá hinu opinbera. BSRB hafnar skilyrðingum á atvinnupátttöku fólks með skerta starfsgetu og mun berjast fyrir því að þessi þáttur nýs kerfis verði endurskoðaður sérstaklega þegar til endurskoðunar kerfisins kemur í árslok 2028. BSRB leggur einnig áherslu á að almannatryggingar og lífeyrissjóðir vinni betur saman þegar kemur að réttindum vegna örorku

Efnahags- og skattamál

Öflug almannþjónusta er fjárfesting í fólki og friði. Fjármálastefna stjórnvalda felur aftur á móti í sér lækkandi hlutdeild opinberra útgjalda með hliðsjón af landsframleiðslu. Niðurskurðarstefna og sú mikla samþjöppun auðs sem er að verða hér á landi er skaðleg fyrir samfélagið, ýtir undir stéttskiptingu, eykur hættuna á jaðarsetningu og fátækt, auknum ójöfnuði í ráðstöfunartekjum, heilsu og menntun. BSRB hafnar þessari stefnu sem dregur úr félagslegri samheldni, dregur þróttinn úr hagkerfinu og eykur hættu á misbeitingu pólitísku valds. Efla þarf almannþjónstuna og tilfærslukerfin samhliða frekari tekjuöflun hins opinbera.

Hagstjórnarákvarðanir stjórnvalda ættu að styðja við kjarasamninga en ekki taka til baka þær kjarabætur sem launafólk ávinnur sér. Verðbólga er aftur farin á kreik eftir áratug af stöðugu verðlagi. Þetta hefur dregið úr kaupmætti launafólks. Verðbólguna má helst rekja til þess að undanfarin ár hefur skattalækkunum og óvæntum meiriháttar útgjöldum ekki verið mætt með tekjuöflun. Eftirlit stjórnvalda með markaðsöflunum er í skötulíki auk þess sem fákeppni á mörgum mörkuðum ýtir undir hærra verðlag. Skortur á húsnæði hefur valdið því að húsnæðis- og leiguverð hefur hækkað umfram verðlag og fögrum áformum um uppbyggingu hefur ekki verið fylgt eftir. Afleiðingar verðbólgunnar eru hátt vaxtastig langt umfram það sem heimilin og fyrirtækin geta borið. BSRB krefst þess að verðlagsþróun verði tekin föstum tókum með uppbyggingu húsnæðis og öflugu samkeppniseftirliti. BSRB leggur áherslu á að skattkerfið stuðli að jöfnuði og samfélagssátt. Þau sem betur eru stæð ættu að leggja hlutfallslega meira til en hin sem eru verr stödd með sérstöku skattþrepi á allra hæstu tekjurnar og stóreignaskatti á hreina eign þeirra allra ríkustu. BSRB krefst þess að brugðist verði við auknum eignaójöfnuði og að eignamyndun eignarhaldsfélaga sem ekki eru í atvinnurekstri verði skattlögð hjá eigendum.

BSRB vill að fjármagnstekjuskattur verði hækkaður þannig að tekjuskattur á rekstrarhagnað og fjármagnstekjuskattur verði sambærilegur við tekjuskatt á launatekjur og að skatthlutfallið sé hærra fyrir þá sem eru með hæstu fjármagnstekjurnar. Einnig þarf að herða reglur um skattlagningu reiknaðs endurgjalds þannig að ákveðið lágmark heildartekna verði 7 skattlagðar sem almennar tekjur. Þá þarf að stórefla skattaeftirlit, en fjárveitingar í þann málaflokk skila sér margfalt til baka í opinbera sjóði með aukinni skattheimtu. Sveitarfélögin veita íbúum sínum mikilvæga þjónustu og verkefnum þeirra fjölgar jafnt og þétt. Tekjustofnar sveitarfélaga endurspegla ekki þessa þróun. Þessi þróun hefur leitt til þess að laun starfsfólks hjá sveitarfélögum eru að jafnaði þau lægstu á íslenskum vinnumarkaði og uppbygging mikilvægrar grunnþjónustu er ófullnægjandi með auknu álagi á starfsfólk og fjölskyldur, sérstaklega konur. BSRB telur því nauðsynlegt að hlutdeild sveitarfélaga í skatttekjum hins opinbera verði endurskoðuð og aukin.

Ísland er ríkt af auðlindum. BSRB krefst þess að auðlindir verði í almannaeigu og þjóðin fái réttmæta hlutdeild í arðinum sem nýting þeirra skapar. Auðlindagjöld eiga að taka mið af þeirri rentu sem til verður við nýtingu auðlindanna og þau sem nýta sameiginlegar auðlindir eiga að greiða eðlilegt gjald fyrir nýtingu hvort sem er í fiskveiðum, fiskeldi eða orkunýtingu. BSRB leggur áherslu á opinbert eignarhald á grunninnviðum samfélagsins og leggst alfarið gegn sölu opinberra fyrirtækja.

Álagning kolefnisgjalds á jarðefnaeldsneyti er mikilvægur liður í því að draga úr losun gróðurhúsalofttegunda. BSRB krefst þess að áður en ákvarðanir um skattlagningu eða skattaívilnanir til að draga úr losun eru teknar verði gerð greining á áhrifum skattlagningarinnar á mismunandi tekjuhópa. Ef byrðarnar reynast leggjast þungt á tekjulægri hópa verður að bregðast við með fjárfestingum í loftslagsvænni þjónustu sem getur komið í stað þeirrar sem verið er að skattleggja eða með beingreiðslum til tekjulægri hópa sem verst verða fyrir barðinu á skattlagningunni.

Barnabætur

BSRB telur það forgangsmál að bæta stöðu tekjulægri fjölskyldna. Samfélag jafnaðar verður ekki byggt nema allar fjölskyldur geti boðið börnunum sínum upp á sambærileg tækifæri óháð efnahag og búsetu. Sérstaklega þarf að auka stuðning við einstæða foreldra en börn þeirra eru í mun meiri áhættu að lenda í fátækt en önnur börn.

Ísland sker sig úr gagnvart hinum Norðurlöndunum hvað barnabætur varðar. Norræna velferðarkerfið gerir almennt ráð fyrir því að réttur til barnabóta sé sá sami vegna allra barna óháð efnahag foreldra nema í Danmörku þar sem barnabætur eru skertar hjá fólki sem er komið um eða yfir meðaltekjur. BSRB telur nauðsynlegt að endurskoða íslenska kerfið frá grunni, líta til danska kerfisins sem fyrirmyndar og leggja bestu mögulegu gögn um kjör barnafjölskyldna til grundvallar. Hér á landi hafa verið gerðar umbætur á barnabótakerfinu í tengslum við gerð kjarasamninga en ganga þarf mun lengra til að tryggja að bæturnar skerðist ekki fyrr en við meðallaun en nú fá aðeins

tekjulægstu fjölskyldurnar fullar barnabætur. Barnabætur eiga að fylgja launaþróun og vera þær sömu fyrir öll börn óháð aldri.

Húsnæðisstuðningur

BSRB leggur áherslu á að húsnæðisstuðningskerfin tryggi að húsnæðiskostnaður sé ekki umfram 25% af tekjum svo að tekjulægri heimili og fólk með þunga framfærslubyrði séu ekki með íþyngjandi byrði húsnæðiskostnaðar.

Beinn húsnæðisstuðningur ríkisins við eigendur hefur tekið eðlisbreytingum með heimild til að nýta skattfrjálsan séreignasparnað til að greiða niður húsnæðislán. Greiningar sýna að stuðningurinn nýtist fyrst og fremst tekjuhæstu hópunum auk þess sem ríki og sveitarfélög verða af skatttekjum til framtíðar. Á sama tíma hefur dregið úr stuðningi vaxtabótakerfisins ár frá ári og eru fjárframlög til kerfisins nú hverfandi. Því er mikilvægt að húsnæðisstuðningur til fólks sem býr í eigin húsnæði verði endurskoðaður frá grunni.

Húsnæðisbætur til leigjenda hafa hækkað á undanförunum árum til samræmis við verðlag. Tryggja þarf að þessi þróun haldi áfram. Húsnæðisstuðningur til leigjenda er tvíþættur, annars vegar tekju- og eignatengdar almennar húsnæðisbætur sem ríkissjóður fjármagnar og hins vegar sérstakur tekju- og eignatengdur húsnæðisstuðningur sveitarfélaga. Sum sveitarfélög binda stuðninginn ákveðnum skilyrðum um félagslega stöðu en önnur ekki. Unnið hefur verið að því að sameina bæði kerfin í eitt til að tryggja jafnræði milli leigjenda óháð búsetu en fjármögnun hefur ekki verið tryggð. BSRB krefst þess að tryggt verði fjármagn svo að hægt verði að sameina kerfin, leigjendum til hagsbóta.

Atvinnuleysis- og almannatryggingar

Fólk á rétt á öruggri afkomu í gegnum ólík æviskeið, aðstæður og áföll á lífsleiðinni. Öryggisnetið á að tryggja afkomu okkar þegar við veikjumst, slösumst, eldumst eða missum vinnuna. Á Íslandi eru hópar aldraðra, öryrkja, atvinnulausra og vinnandi fólks sem búa við ótrygga afkomu og líða efnislegan skort. Það er bæði óþarft og óásættanlegt. Tryggja þarf að fjárhæðir almannatrygginga og frítekjumörk fylgi launaþróun og hækka verður atvinnuleysisbætur þannig að þær séu ekki lægri en lægstu laun á vinnumarkaði. Tekjutengdar bætur greiðist strax í kjölfar atvinnumissis og í sex mánuði.

Kjaramál

Ein af meginkröfum BSRB er að fólk geti lifað mannsæmandi lífi á launum sínum. Rannsóknir sýna að kynskiptur vinnumarkaður og kerfisbundið vanmat á hefðbundnum kvennastörfum er ein helsta skýringin á launamun kynjanna. Enn fremur að helsta leiðin til að leiðrétta laun kvennastétta sé með gerð heildstæðs virðismatskerfis til að bera meg saman jafnverðmæt störf þvert á vinnustaði sem heyra undir sama launagreiðanda. BSRB leggur áherslu á að 2 vinnu við gerð virðismatskerfis sem taki til allra starfa hjá ríkinu verði hraðað svo endurmeta meg störfina sem fyrst. Samhliða verði unnið að gerð verkfæra og fræðslu til stjórnenda sem styðji við innleiðingu. Þá verði þróuð samningaleið að nýsjálenskri fyrirmynd til að fjalla um jafnlaunakröfur einstaklinga. Starfsmatskerfi sveitarfélaganna verði einnig tekið til heildarendurskoðunar með launajafnrétti og bestu stöðu þekkingar að leiðarljósi. Þannig verði starfsfólki ríkis og sveitarfélaga tryggt jafnrétti í launum og afsláttarkjör á vinnu þeirra heyrir sögunni til.

Um fjórðungur allra á íslenskum vinnumarkaði eru innflytjendur. Rannsóknir sýna að innflytjendur eru að jafnaði með lægri laun en innfæddir, þau eru oftast með menntun umfram þá sem krafist er fyrir störfina sem þau sinna og þau verða frekar fyrir réttindabrotum á vinnumarkaði. Hlutfall innflytjenda á atvinnuleysissskrá hefur hækkað mikið síðustu ár. Stjórnvöld, stéttarfélag og

samfélagið allt bera ábyrgð á því að búa til inngildandi samfélag. Grípa þarf til margþættra aðgerða til þess að bæta stöðu innflytjenda, þar á meðal þarf að einfalda mat á fyrra námi, tryggja skilvirka upplýsingaþjónustu um íslenskt samfélag og réttindi á vinnumarkaði og gjaldfrjálsa íslenskukennslu á vinnutíma.

BSRB krefst þess að launamunur milli opinbera og almenna vinnumarkaðarins verði jafnaður samkvæmt samkomulagi um lífeyrismál frá september 2016. Tekin hafa verið skref í rétta átt með gerð tveggja áfangasamkomulaga en BSRB leggur ríka áherslu á að vinnunni verði hraðað, komist verði að samkomulagi til framtíðar og launamuni milli markaða útrýmt. Samhliða því verði formfest sérstök launaþróunartrygging en megintilgangur hennar er að tryggja samræmi í launaþróun á milli almenna og opinbera vinnumarkaðarins eftir að jöfnun hefur verið náð.

Stytting vinnuvikunnar

BSRB hefur náð sögulegum árangri við styttingu vinnuvikunnar með kjarasamningum um 36 tíma vinnuviku. Lögfesta þarf styttingu vinnuvikunnar og tryggja að vinnuvika vaktavinnufólks verði 80% af vinnutíma dagvinnufólks án launaskerðingar. Á næstu árum þarf að ganga lengra í styttingu vinnutíma, með það að markmiði að vinnuvikan verði 32 stundir.

Stytttri vinnuvika leiðir til meiri starfsánægju og aukinna afkasta, minni streitu vegna samþættingar fjölskyldu- og atvinnulífs, bættrar heilsu og aukinnar vellíðan. Hún stuðlar einnig að auknu jafnræði í ábyrgð á heimilis- og umönnunarstörfum, aukinni atvinnuþátttöku kvenna og að konur festist ekki í hlutastörfum vegna fjölskylduábyrgðar.